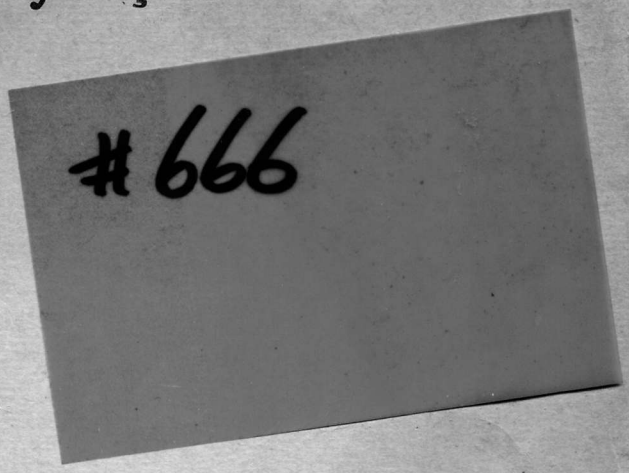
Eski Türklerde Kayakçılık

Yazan:
A. Zeki Velidî Togan

Askerî Mecmuanın 115 sayılı 1939 yıl birincikânun nüshasından ayrı basılmıştır.

1 9 3 9

Eski Türklerde kayakçılık

Yazan:
A. ZEKİ VELİDÎ TOGAN

Kayağın eski türkçe ismi «*çana*» olup, şimdi dünyada taammüm eden «*ski*» (şi) kelimesi Norveç dilinde ağaç yongası ve tahta parçası demek olan *skidh* ve Almanca *scheit* ile birdir. Kayakçılık eski Şimalî Cerman destanlarında zikrediliyorsa da[1], kayak üzerinde hızlı gezen adamlara ait tarihen mazbut kayit ancak kırallardan birine ait bir gözgü üzerine yazılmış bulunuyor. İsviçreli Prof. J. J. Hess'in kayakçılık tarihine ait topladığı kayitlere göre[2] «Ski» Skandinavyalıların kendi malları olmayıp Finlandiya tarafından getirilmiştir. Finlere kardeş olan Lapp kavmi altıncı asır yunan müverrihi Prokopis'te *skrithiphinnoi*, Gott'ların tarihini yazan Jordanes'te ise *sceredefennae* ismile kaydolunmuştur ki, her ikisi «Kayakçı Finler» demek oluyor. Bilhassa Lapp'lara böyle kayakçı ismi verilmesini Hess bu san'atin Şimalî Cermanlar arasında o zamanlar daha tanınmamış olması ile izah ediyor. Finlerde kayak kullanmasının çok eski olduğu keyfiyeti Şimalî Finlandiyada Kemjä'nın civarında kesek arazide bulunan ve tunç devrine yakın bir balta ile beraber keşfedilen çifte kayaktan malûm oluyor[3]. Fin kavimleri yaşıyan ülkelerde bulunan en eski ve iptidaî kayak örnekleri elyevm Helsinki millî müzesinde gayet ehemmiyetle toplanmış bulunuyor. Kayakçılığa ait tabirler üzerinde lisanî tetkikler Fin kavimlerinin kayakçılığı daha Ural dağlarında hepsi beraber ve Türklerle komşu olarak yaşadıkları en eski devirlerde, yani milâttan evvelki zamanlarda iyi bilmiş ve oradan şimdiki Finlandiya taraflarına beraber getirmiş olduklarını göstermektedir[4].

Her halde Finlerin tarihte kayakçılıkta mehareti ile tanınan şubeleri asıl Ural taraflarında, türk kavimlerile komşu olarak yaşıyan kısımları olmuştur. Birûnî Şarkî Finlerden Ves (İsu) ların şimdiki Viatka vilâyetinde, eski Bulgar Türklerine komşu olarak yaşıyan bir kısmı hakkında diyor ki: «Bulgardan bunlara ağaç kızaklar üzerinde yirmi günde gelinir. Bunlar erzaklarını bu kızaklar üzerine koyarak kendileri çekerler; yahut ta köpeklerine çektirirler. Başka bir nevi kızakları da vardır ki, kemikten yapılmıştır; onu ayaklarına bağlarlar ve kısa vakitte

1) MULLENHOF, Deutsche Altertumskunde, 11, 47.
2) J. J. HESS, Zur Geschicte des Ski's, Vox Romanica, 11 (1937), 170 — 172.
3) Journal de la Société Finno-Ougrienne, XXX, 30.
4) Yine orada, S. 76.

uzun mesafeleri kat'ederler[1] ». Aynı malûmat eserini 1220 senelerinde yazan Avfîde daha tafsilli olarak bulunuyor ve Bulgar Türk tüccarlarının mallarının nakli dolayısile zikredilmiştir; o diyor: «Bulgar ahalisi onların (yani İsu, Ves'ların) ülkesine sefer ederler ve onlara elbise, tuz ve kendi (Bulgar) metalarından daha başka mevat getirirler. Bunların (Bulgarların) metalarını taşıyanlar küçük araba çarklarına benzer bir şey yapmışlar ki, onu köpekleri çeker. Çünkü kar çok olduğundan başka hayvanlar o yollarda yürüyemez. Bunlarda insanlar sığır kemiklerini ayaklarına bağlıyarak gezerler, ellerine de başları dişli iki dayak alırlar ve onları kar üzerine arkaları tarafından dayıyarak kayarlar ve öyle bir süratle koşarlar ki, günde birçok mesafe kat'ederler[2] ». Bazan da «sığır kemiği» yerine «at kemiği» zikredilir. «At kemiklerini ayaklarına bağlıyarak kar üzerinde koşan» fin kavimleri eski Yunanlılara[3] ve Sibiryada Türk kavimleri Çinlilere[4] malûm olmuştur. Bu nevi kemik kayaklar elyevm Finlandiya millî müzesinde görülebilir. Müze Müdürü Prof. Hamalainen izahatına göre bu kemikler yumşak kar üzerinde değil buz üzerinde kaymak için kullanılmıştır. Yani bunlar zamanımızın «demir kayak» ları yerini tutan spor buz kayakları imiş ki, Bîrûnî ve Avfî'ye mehaz olan eserin sahibi, keza Yunanlı ve Çinlilere malûmat veren zevat bunları avcı ve köylü hayatında mühim yer tutan «ağaç kayak» larla karıştırmışlardır.

Türklerde kayakçılıkla maruf olan kabileler hakkında ilkönce Çinliler malûmat vermişlerdir. Bunlar daha ziyade Orta Sibirya, Altay ve Sayan dağlarında ve onların şimalinde yaşıyan kavimlerdir. Tang sülâlesi tarihinin bilhassa yedinci asra ait olan kayitlerinde orta Sibiryanın Gök Türk kabileleri (Tu-kiu, yahut Tut-kwat) sığır kemiklerinden yapılmış buz kayaklarında koştuklarından «sığır ayaklı Türk» tesmiye edilmişlerdir[5]. Eskiden de Finlerde de kullanıldığından şimdi

1) Bu kayit Bîrûnî'nin Fatih kütüphanesinde 3386 numarada mahfuz Tahdîd nihâyât al-amakin nam eserinde, S. 136 da bulunmaktadır ki, arabî metni budur:

ويسلك... الى ايسو من بلغار فى عشرين يوما على زلاقات من خشب يحملون فيها الزاد على سطوح الثلوج يجرونها امّا هم وامّا كلابهم وعلى اخرى من عظام يشدونها على الاقدام و يقطعون بها المسافات الطويلة فى المدد القصيره.

2) Avfînin bu malûmatını J. MARQUART Ungarische Jahrbücher, IV (1924), 264, 289 da neşir ve izah etmiştir.

3) MARQUART bu kayitleri makalesinin 307. sahifesinde göstermiştir.

4) E. CHAVANNES tarafından, Les pays d'occident d'aprés le Wei-lio nam eserinde (T'oung Pao, ser. II, vol. VI, p. 561) nakledilen bir kaydin bu mealde izahı MARQUART, S. 307 — 308 de bulunur.

5) MARQUART, Festschrift für Hirth, Berlin, 1920, S. 298.

bahsettiğimiz bu nevi buz kayakları zamanımızda bazı moğol kabilelerinde kullanılmış olup onların şivesinde «döşür» yahut «töşür» tesmiye edilmektedir ki,[1] çizmelerinin altına bağladıkları bu şina kemikleri zamanımızdaki kuruçtan yapılan demir kayaklar yerinde kullanılır ve bununla buzda kayılır. Aynı Gök Türklerin «denizin şarkında» yaşıyan bir kısmına, ağaçtan yapma kayaklar üzerinde koştuklarından Çinliler «ağaçatlı Türk» «Mu-ma tu-kiu» demişlerdir ki, o zaman üç kabileden mürekkep idi: Tupo (Tuba), Mi-lie-ko (Merkit) ve O-çi (galiba «avcı»). İşte bunlar hakkında Tang sülâlesi tarihinde deniliyor ki: «Bunlar; ağaçtan yapılan ve çatısı kayın kabuğu (tuz) ile örtülü evlerde otururlar. İyi atları vardır. Bunlar buz üstünde ağaç ata binerek koşar ve oynarlar. Ayaklarına kayak bağlarlar. Koşarken bir iğri ağaç dalını ellerine (Hyacinth: koltukları altına) alırlar ve kayak yarışı yaparken ona dayanarak iter ve büyük süratle koşarlar[2]». Yani bunlarda buzda kayacak buz kayakları da ağaçtan mamul imiş[3]. Burada zikri geçen «deniz» Kosogöl olacak ki, Tubalılar o zaman şimdiki İrkutsk taraflarında yaşamışlardır. Burada dikkate şayan olan nokta, gerek buzda kaymanın ve gerek kar üzerinde kayakçılığın Sayan dağlarında yaşıyan bu Tuba Türklerinde spor olarak kullanılmış olmasıdır. Dayak koltuk altına alındığına göre bir olmayıp iki elde iki iğri dayak olmak üzere kullanılmış olacaktır. Tuba Türklerinin garbinde Yenisey nehri başlarında yaşıyan Kırgızlar hakkında yine o zamana ait olan Çin mehazı Huan-ju-ki diyor: «Bunların ülkesinde kalın kar yağar, onlar ağaç at üzerinde avcılık ederler. Bununla avcılar dağ yamaçlarında yukarı ve aşağı öyle bir süratle koşuyorlar ki, adeta uçuyorlar[4]». Kırgızlarda kayakçılık hakkında Çinlilerin Moğol sülâlesi tarihinde de kayitler bulunmaktadır. İlerde bahsedeceğimiz Uranha Türkleri ve bugünkü «Tannu-Tuva Cümhuriyeti»nin ahalisini teşkil eden Uranhay ve Tuba Türkleri eski Tuba ve Kırgızların torunlarıdır.

Yedinci asırlarda mezkûr Yenisey Kırgızlarının cenubuşarkisinde (Hangay dağlarında) yaşamış olan Pa-si-mi, yani Basmıl Türkleri hakkında aynı Huan-ju-ki'de deniliyor: «Bunlar ağaç at denilen kayaklar

1) G. RAMSTEDT Kalmukisches Wörterbuch, 100 a, 408 a,

2) VISDELOU, Supléments á la Bibliothéque Orientale, p. 79; SCHOTT, Abhandlungen der Berliner Akademie 1864, S. 436; HIRTH, Nachwort zum Tunjukok, 40; daha tafsilli olarak HYACINTH, Sobranie svedenyi, 1, 447 — 48.

3) İhtimal ki, Çinlilerin bu "ağaçat„ tabirleri, belki de daha Ruslarda demirkayak manasında kullanan " koneuk „ (Küçük at) tabiri Türkler arasında buz kayağı manasında kullanılan bir tabir ile alâkadar olmuştur (?)

4) SCHOTT, Abhanlungen der Berliner Akademie, 1864, S. 433.

üzerinde kayarlar, bunun baş (ön) tarafı (Ucu) kalkık olup (arka tarafının) altı beygir derisile, kılları önden arkaya yatmış bir halde kapatılmıştır. Bunlar böyle yapılan kayaklarile dağlarda öyle bir süratle koşarlar ki, (takip ettikleri) geyiğin arkasından yetişir ve geçerler. Kayakçı düz yerde koşuyorsa elinde bulundurduğu dayak ile kara dayanarak iter ve (suda) kayık üzerinde kürek çekmek gibi (bir manzara arzeder) ve şöylece (kendileri tarafından takip olunan) hayvanın arkasından yetişirler. Eğer kayakçı dağa çıkacaksa aynı ağaç ona dağa çıkış işinde de yardım ediyor[1] ». Uygurlara kardeş olan Basmılların diğer bir kısmı, belki de büyük kısmı Şarkî Tiyanşan taraflarında oturmuşlardır ve ihtimal orada da kayakçılık yapmışlardır.

Türklerde kayakçılığı en güzel bir surette tavsif eden zat te Reşideddindir ki, 1310 da ikmal ettiği Türk ve Moğol tarihine ait eserin de Sayan dağlarında yaşıyan Türk ve Moğol kabilelerinden bahsederken yukarda mezkûr Uranhalarda kayakçılığın çok inkişaf etmiş olduğunu güzel anlatmıştır. Bu parçanın önce Berezin, Radloff - Salemann ve sonra Marquart tarafından neşrolunan metni, keza bu zevat ve Quatremêre tarafından yapılan tercümeleri[2] eksik olduğundan burada kitabın daha müellif zamanında, belki de onun oğlu tarafından yazılmış olan Topkapı Sarayı nüshası (N. 1518) üzerinden yaptığım yeni bir tercümesini ve fotoğrafını ilâve ediyorum. Varak 32 de Reşideddin şöyle diyor: «Bu vilâyette (Yani Sayan dağlarındaki Orman Uranhaları ülkesinde) dağlar ve ormanlar çoktur, kar çok yağar ve kışın kar üzerinde çok avcılık ederler. Bunun için tahtadan (bir alet) yapıyorlar ki, ona *(çana)* derler ve ayaklarile onun üzerine basarak dururlar[3] , kayıştan bir bağ yaparak (kayaklarını tahtaya bağlarlar)[4] , ellerine de bir ağaç alırlar ve bu ağacı (Dayağı) karın sathına dayıyarak, suda (kürek çekmekle) kayığı ileri sürmeğe benziyen (bir hareketle) gerek düz sahrada ve gerek dağ

1) Yine orada S. 448.

2) İ. BEREZİN, Trudy vost-otdelenya russk archeolog. obşçestva V (1858) 91 — 92 (rusça tercümesi), VII (1861), 115 — 116 (farsî metni) ; RADLOFF - SALEMANN, Mémoires de l'Academie des Sciences de Petersburg serie 8. vol. 8. N. 7 (1908), S. 54, 85; J. MARQUART, Ungarische Jahrbücher. IV (1924), 305 — 307; M. QUATREMÉRE, Notices et Extraits des manuscrits de la Bibliotheque du Roi XIII (Paris, 1838), p. 274 — 75.

3) QUATREMÉRE hata: ils s'asseyent.

4) RADLOFF - SALEMANN da cümleyi şöyle anlayıp befestigen sie mit Riemen diye tercüme etmişlerdir; o halde metinde nakıs olan cümle aslında وعنانی ازدوال ساخته پایهای خود بر آن تخته می‌بندند gibi bir şekil arzetmiş olacak. QUATREMÉRE: ils ont pour bride une bande de cuir; böyle olduğu takdirde Başkurt kayaklarında olduğu gibi kayağı lüzumu olanda çekmek için başındaki deliğe geçirdikleri ip "dizgin„ (عنان) diye anlatılmış olabilir. MARQUART ise bu ipi yandaki kızağı çekmek için bağlanan ip zannetmiştir.

aşağı ve yukarısına doğru öyle (bir hızla) koşarlar ki, dağ sığırı (Yani geyik) nın ve (takip ettikleri) diğer hayvanların arkasından yetişir ve (onları) öldürürler[1].

İkinci bir yük çanasını (Kızağı)[2] da avcı kendisi üzerinde bulunduğu[3] çanaya (Kayağa) bağlıyarak[4] (beraberinde) çeker ve öldürdüğü avı onun üzerine yükler; eğer iki üç bin men ağırlığında bir yük[5] olsa bile ona yükletirler ve (çeken adam da) onu az bir zahmetle kar üzerinde kolay kolay yürütür. Eğer bu işte cahil olan yahut onu henüz öğrenmeğe başlıyan[6] müptedi birisi kaymağa başlarsa onun ayak araları biri diğerinden ayrılarak kendiliğinden (başı boş) gider de kırılır[7], bilhassa dağ aşağısına doğru hızlı koşarken (zaptedemezse) vesselâm[8].

Bu hüneri öğrenmiş olan adam ise gayet büyük kolaylıkla koşar, öyle ki, bunu kendi gözile görüp bilmiyen adam inanmak istemez. Bu söz, Tanrı ülkesini ve sultanlığını yaşatsın. İslâm padişahı (yani İlhani Gazan Han) hazretlerinin kulaklarına erişmişti. O da o vilâyete (yani Uranha tarafından) mensup adamlardan bir bölüğü[9] huzuruna

1) QUATREMÉRE hata: leur marche est si rapide, qu'ils atteignent les boeufs savages et les autres animaux. BEREZİN ve SALEMAN da onun hatasını tekrarlamışlardır.

2) Topkapı nüshası: وچانهٔ دیکر بجنیبت بر آن چانه okunuyor ki, جنیبة yük hayvanı demektir. Radloff-Saleman bu kelimeyi anlıyamamışlar. Berezin tab'ında ise بجنب آن چانه basılmış ve «kızağın yanına» tercüme edilmiştir.

3) QUATREMÉRE, hata: ils sont assis, metindeki نشسته kelimesi MARQUART'ın dediği gibi ایستاده yerine gelmiştir.

4) Cümle "diğer bir çana (Kızak) da kendisi üzerinde bulunduğu çana (Kayak) nın yanına hamule olarak (alınır ve) bağlanarak çekilir„ diyerek te tercüme edilebilir ki, o halde kızağı kayağa değil de o adamın beline filânına bağlanmış olduğu ifade edilmiş olur. Kızağı kayağın kendisine bağlamak imkânsız bir iştir. Ama kayak üzerinde olan bir Tirol köylüsünün ot getirmek için küçük ve hafif bir kızağı beraber götürdüğü veya çektiği her vakit görülen bir keyfiyettir. Şimal Ostiaklarında kayakla yürüyen birisinin yandan bir kızak çektiği resimlerde de görülür; bak, Les Figures de toutes les Nations de Russie, St. Petersburg. 1776, fig. 23.

5) "Man„ yani Reşideddinin mensup olduğu Tebriz "men„ i, takriben üç kilogram olmuştur.

6) دخیل BEREZİN'de داخل

7) Cümle Saleman tarafından dürüst okunmuş چون بدواند میان پای او ازهم بازرود وشکافته کردد QUATREMÉRE ve MARQUART bu cümleyi kayağın kendisi başı boş giderek kırılır manasında anlamışlar, BEREZİN ise bizim gibi anlamıştır. میان پای او kelimesi adverbial bir şekil değil belki subjekt'tir.

8) والسلام sözü bu nüshada fasıl ahirlerine ilâve edildiğinden burada ayrı bir mana ifade etmemiş te olabilir.

9) Burada Uranha kabilesinden İranda İlhaniler memleketinde bulunanların getirilmesi irade edildiği gibi, bu adamların asıl kendi memleketlerinden, Sayan dağlarından getirtirilmeleri de murat edinmiş olabilir. İlhanî Gazan Han o zaman Altay taraflarının İmparatoru Kaydu Han ve kızı Ayyaruk ile güzel dostane münasebetlerde olduğu malûmdur.

getirmelerini ve onların bu (kayak aletlerini) yapmalarını emir buyurdular. (Onları getirdiler ve onlar da kayakları yukarda) tarif olunan veçhile yaptılar ve filhakika söylenen sözlerin (doğruluğu) tahakkuk etti ve şüpheye mahal kalmadı ve (Gazan Han da bu san'atin) zamanımızda tekrar (ihya edilip) yapılmasını emir buyurdulrr. Bu çana (san'atini, kayakçılığı) Türkistan ve Moğolistanın ekser vilâyetlerinde bilirler ve ona vâkıftırlar. Bilhassa Barkuçin - Tüküm, Kurı, Kırgız, Urasüt, Tülengüt ve Tümat vilâyetlerinde bu usul kayakçılığı kullanırlar. Bu kavimler bu resim ve âdette muktedirdirler ve daima ormanlarda gezerler.

Burada zikri geçen Türk ve Moğol kavimlerinden ve vilâyetlerden Barkuçin - Tüküm, Baykal gölünün cenubuşarkî sahillerine tesadüf eden bir ülke ve kabile ismidir. Kurı'lar Yakutlardır. Kırgızlar Yenisey Kırgızları olup, Urasüt, Tülengüt ve Tümetler de şimdiki Altay ve Tilevut kavimlerinin yine aynı Altayda yaşıyan ecdadı olmuşlardır. Çok canlı olarak yazılan bu tavsiflerde kayakçının elindeki dayakla seyrini idare etmesi suda kürek çekerek kayığın idare edilmesile mukayese edilmiştir. Dayak ister iki elde iki tane olsun, ister birçok şimal kavimlerinde ve hattâ Tirolda (biraz daha evvel zamanda) görüldüğü gibi iki ucile iki tarafa işletilen uzunca bir sırık olsun idare edildiğinde kayığı iki kürekle (yahut Paddelboot'ta olduğu gibi iki başlı uzun bir kürekle) idare etmeyi şüphesiz ki, hatırlatır. Keza zamanının en büyük reformatörü olan Gazan Hanın kayak hünerini kendi ülkesindeki Türk ve Moğollar arasına tekrar sokmuş olması hakkındaki kayit te çok mühimdir. Herhalde o zaman yaz yaylâ yerleri olan Ala dağlarda hayat kışın Hanın kayakçıları tarafından idame ettirilmiş olacak. Elyevm Türkiyeye dahil olan bu dağların muhteşem kayakçılık sahalarını zamanımızın dağcı seyyahları öğüp bitiremiyorlar.

Yukarda adı geçen İsviçreli Prof. Hess kayakçılık tarihinden bahsederken diyor ki: «Bütün kış karla örtülü olan Sibiryanın kayakçılığın asıl vatanı olması tabiî olduğu gibi, tarihî deliller de bu kayakçılığın Sibiryanın en şimalî noktalarına kadar yayılarak yaşıyan Türk ve Moğol kavimlerine ait olduğunu gösteriyor»; sonra makalesini şu sözlerle bitiriyor: « Tarihî deliller gösteriyor ki, kayak Sibiryanın icadıdır. Oradan bu san'at bundan iki biu yıl önce Fin kavimleri tarafından Avrupaya getirilmiş ve oradan bunu İskandinavya kavimleri öğrenmişler». Bizim burada topladığımız tarihî kayitler Hess'in fikirlerini bir daha takviye etmektedir.

«Çana» kelimesine gelince bu medeniyet tarihi itibarile fevkalâde bir ehemmiyeti haizdir. Ruslarda *sani* Sırplarda *sanjke* ve diğer Islav

kavimlerinde de yine ona benzer şekillerde çoktan maruf olarak kullanılan bu kelimeyi lisaniyatçılar Islavca olarak izah etmeğe çalışmışlardır[1]. Kelimenin menşe itibarile Türkçe ve Moğolca olduğu ancak son zamanlarda kabul edilmiştir[2]. Altay, Tilevut, Kuu lehçelerinde *çana* [3] kayak manasında kullanılır, kızağa ise *çanak* denilir [4]. Keza Çağatay ve Kaşgar şivelerinde de kızak mauasında *sanak* ve Baraba, Kuar ve Kumandı şivelerinde *tsanak* tabiri kullanılır [5]. Kazan türkçesinde, Başkurtçada, keza Garbî Sibirya Türklerinde *çana, sana* yahut *tsana* tabirleri Moğolcada *tsana* [6] kızağa ıtlak olunur, nasıl ki, Islav ve bazı Fin dillerinde (meselâ: fince *saani*, estonca *sân*, Kola Lap dilinde: *çioine*, Vogulçada: *şun* vahut *sun*) hep kızak manasındadır. Başkurtlar kayak manasında *sanga*, Baraba Türkleri *tsanga*, tabirlerini kullanırlar. Çok uzaklardaki Kamçadalların dilinde de *sannka* tabiri bulunuyor [7]. Mahmut Kaşgarî 1,357 جَنْقا kelimesini veriyor; Brockelmanın okuduğu gibi çanqa okumak icap eder, fakat bu zat bunu yanlış olarak «Art Netz» diye izah etmiştir. Kitabın aslında ise الداحور و هونوع من المصايد bulunuyor. Dâhûr kelimesi arapça lûgat kitaplarının bana malûm olanlarından hiçbirisinde bulunmadı, fakat kelime her halde kovmak manasında olan دحر kökündendir. Dr. Takiyeddin Al - Hilâlî داحور kelimesinin Almanca Treiber, koğucu, manasında izah ederek, buna avcılık âleti olarak kullanılan kayağa ıtlak olunmuş olacağını ileri sürüyor. Herhalde Tanrı Dağı ve civarında yaşıyan Türkler, Garbî Sibiryadaki Barabalarda olduğu gibi kızak manasında *çanak* (sanak) ile beraber kayak manasında da *çaŋka* kelimesinin kullanılmış olduğu anlaşılıyor. Türk medeniyeti tarihinde mühim rol oynayan *çana* (yahut çanak), *çaŋka* (yahut çaŋga) kelimeleri tekrar tarihteki mevkilerini alabilirlerse güzel olur. Mahmut Kaşgarî, III, 319 bir de «barsgag» kelimesini veriyor ve «dağlarda vesairede kaymak aleti» diye izah ediyor; (برسغاغ المزلقة فى الجبل و غيره) fakat bunun kayak mı yahut ta kızak mı olduğu kestirilemiyor.

Zamanımızda dağcılık ve kayakçılığın bir memleket vatandaşları arasında kendi vatanlarını hücra köşelerine kadar yakından öğrenmeleri

1) Bak meselâ: Rosznik Slawistyczny. VI, 1913, S. 82 — 85.

2) Bak: RADLOFF, Die jakutische Sprache. Mémoires de l'Academie des Sciencos de Petresburg, 8. serie vol. 8. N. 7 (1908). S. 85; MARQUART, Ungar. Jahrbücher, IV, 305, A. 3.

3) RADLOFF, Türk, Wörterbuch, IV, 1855

4) Yine o eser, III, 298.

5) Aynı eser, III, 192.

6) G. J. RAMSTEDT, Kalmukisches Wörterbuch, 421 b.

7) Bak, QUATREMÉRE, Notices et Extraits, XIII, 277.

yolunda ne kadar faydalı olduğu ve arzın geniş sahalarına kuşbakışından bakabilmek coğrafî görüş dairesini genişletmekte bazı itibarla belki havacılıktan daha elverişli olduğu muhakkaktır. Keza şimdiye kadar metruk ve gayrimeskûn kalan sahaların, kimsenin gidip yürüyemediği yüksek dağların zamanımızda dağcılık ve kayakçılığın büyük bir süratle intişarı sayesinde geniş mikyasta imar edilmeğe yüz tuttuğu da dikkate değer bir noktadır. Türk ülkeleri en yüksek dağlara ve kışın en geniş ve güzel kayak sahaları olan muhteşem yaylâlara malik bulunuyorlar; şüphe yoktur ki, Türk dağlarında dağcılık ve kayakçılık bir gün inkişaf ederek oralarının imarına sebebiyet verecektir. Son asırlarda epeyi paslanmış olan bu hünerin ve millî sporun bizde tekrar millî bir şekil alarak yeniden inkişaf ettirilmesi hususunda belki de dağlı Türklerin dağcılık ve kayakçılık an'anatını etraflıca öğrenmek te faydalı olabilir.

Askerî Mecmuanın 115 sayılı, 1939 yıl birincikânun nüshasından ayrı basılmıştır .

Reşideddinin Topkapı Sarayında 1518 numarada mahfuz yazmasından 32. varak.

اورپانکفت بیشه

این اقوام باورپانکفت دیگر تعلق ندارند وچون نوروتهای ایشان درپیشها بوده، این نام بایشان مانده اند و بسرگین جنبه وخرکاه نداشته و پوشش ایشان از پوست حیوانات بوده. وایشانرا کاوکوی میگویند بنوعی که گاوکوی میگویند گوسپندکوهی بجای گاوگوسپند بروده اند واز دوغ علامتی کرده، وشیر آنرا میشیذ میخوانده وآناغ کسی گوسپند نگاه دارد عظیم عیب داشته اند تا بحدی که اگر پدر بامادر دختر رادشنام دادی گفتی تا کسی ترا ازپس گوسپند باید دفتن وبغارت بخانه آمدن وبجای ایشان وغصه خوردن آموخته اند وبوقت کوچ رخت برگاوکوی بار می کرده اند وبرگرد از پیشه بدون محل ومجای که فرود آمدندی از پوست رخت توز و دیگر درختها اندک سایبان والاجوبی میساخته اند وبزان قانع میبوده ودرخت خود را بهمه جا میبرده اند

کبرخ شعبه سومی که خبر دارد از بازار کاک سنقار حراست و دارد ۴۰ سال وچنان پنداشته اند که اگر در شهر و ولایت متجران استیلا یابند و عذاب الیم باشند وچند دولایت ایشان کوهها و بیشها، بسیار ست و قبایل بسیار و زمستان، سرد و برف بسیار می کشد چنانک بیشه می سازند وایشرا خانه می گویند و بران می ایستند و بنائی از دوال ساخته وچوب بدست می گیرند و بر سر برف ان چوب بزمین میزنند تا بداند اگر کسی بر اب راند و برمیجرا مانده و سر زیر و سر بالا چنان می پرانند که گاوکوهی، یکدیگر حیوانات می رمند و می کشند و چاند یکی بجنبیدن بران جانه که چوب زده بسنه می کشند و بسگاهی که زدن بار می کنند و اگر دوسه مرد آن بار کنند باندک زمانی بر سر برف باسانی بروند و اگر کسی از ان بسگاه بجایل دیگر باشد چون بروند سان نای دانم باز رود و بسگاهه کرده حصه صاحب سر زیر و نیز دوا بدان

والله اعلم

وکسی که آموخته باشد باسانی عظیم بدواند وایشان معنی باکسی نرسند استوار نداند آن سخن بسمع مبارک پادشاه اسلام ظل سلطانه رسیده بود فرمود تا جماعتی را که ازان کابات بودند آوردند واز ایشان چند مرد بحکم آن سخن که شرح داده شد مجتمع بودند و ایشان را فرمود تا در برف و فشار یکروز بدوانند و این بضاعت را دراک تراکمه و ولایات ترکستان و مغولستان دانند و بدان واقف باشند جهت تصاریف ولایات بر موجب این تقریر و فوزی و توقیر و اوراسوت و البنکوت و نومات که در ان ولایات این پیشه می روند و ان جماعت مذکوره بران دست و عادت نابت و راسخ اند و پیوسته در پیشه می باشند لیکن در عهد مبارک چنگیزخان و اوروغ او کوارا و آن حدود بورت دیگر اقوام مغول شدند با مغولان امیخته گشته اند قوم سولدوس در وقت بورت در حوالی ان پیشها سکنا دارند قوم کسی که معروف باشند در ین ملک نیست لیکن در عهد چنگیزخان امیری از امرای هزاره دست بسیله داعی نام از ان قوم بوده تعداد ان را معین کرده اند تا بامارت خود عروق بزرگ چنگیزخان که در موضع بورقان قالدون اسمت نگاه میدارند و بمرتبه بزرگ می دوند و تولوی خان و اوروغ او و قوبلای قاآن منکوقان و اوروغ ایشان جمله ازان عروق بدون اند و در کل اوروغ چنگیز خان